

EDITORIAL

Letošní monotematické číslo časopisu *Studia paedagogica* jsme se rozhodli věnovat času a nazvali jsme ho **Fenomén času ve výchově a ve vzdělávání**. Potenciálním příspěvatelům jsme navrhli, aby uvažovali především o tzv. **sociálním čase**, do kterého se promítá jak makrosociální rovina s otázkami akcelerovaných společenských změn, tak individuální subjektivní rovina ve vnímání a prožívání času aktéry procesů výchovy a vzdělávání. To vše v souvislostech s hodnocením minulosti a potenciálních budoucností výchovných a vzdělávacích procesů a také s perspektivou sociálního času v aplikaci na problematiku vztahů příslušníků různých generací.

Čas, který není kontinuální, ale je dán rytmem našich životů, jeho prožívání je silně individuální a závisí na typu sociální skupiny, k níž patříme, se v souvislostech s výchovou a vzděláváním stal, jak se ukázalo, zajímavou výzvou pro řadu autorů. Překvapilo nás, kolik jich na tuto výzvu slyšelo. Sešlo se nám množství textů, takže bylo z čeho vybírat, dokonce jsme se s některými autory dohodli, že jejich text uveřejníme v příštím čísle, byť už to nebude číslo specificky věnované času. Příspěvky, jež jsou tedy publikovány zde, jsou zvoleny tak, aby na jedné straně byly zacíleny k jevu „čas“, ale současně aby reprezentovaly tematickou šíři tohoto jevu v procesech výchovy, vzdělávání a učení. Jsou tedy zaměřeny na různá témata, v každém z nich se ale fenomén času nějakým způsobem projevuje, pokud nehraje roli klíčovou.

Celé číslo o fenoménu času otevíráme článkem Jiřího Mareše, neboť představuje mezi ostatními příspěvky pohled nejobecnější. Jiří Mareš v úvodu svého článku *Člověk a subjektivní čas* konstatuje, že teze o tom, že lidský život probíhá v čase, zní samozřejmě, možná až banálně, když se však nad časovým rozměrem lidského života zamyslíme důkladněji, zjistíme, že je to pohled zajímavý – a kupodivu málo probádaný. Autor nabízí konkrétně psychologický pohled na čas, přičemž zdůrazňuje jeho subjektivitu a rozdílnosti plynoucí z časové orientace člověka na minulost, přítomnost či budoucnost. Popisuje zvláštnosti v prožívání času a způsoby, jak lze toto prožívání diagnostikovat.

Na příspěvek Jiřího Mareše dobře navazuje článek Isabelly Pavelkové, Veroniky Purkové a Veroniky Menšíkové *Časová perspektiva jako významný*

regulativ v lidském životě a žákovské motivaci, pro něž je ústředním motivem časová perspektiva, tedy stejně jako pro předcházející příspěvek, kterou autorky nejprve vymezují teoreticky a posléze se jí věnují v kriticky komentovaném přehledu různých empirických pokusů časovou dimenzi v životě člověka změřit. Je zřejmé, že různorodé teoretické koncepty znamenají také různě spolehlivé možnosti časovou perspektivu operacionalizovat. V závěru je prezentována vlastní výzkumná sonda na téma vztahování se k budoucnosti dětmi z dětských domovů, a to ve srovnání se žáky z běžných základních a středních škol.

Pokračujeme velmi zajímavým příspěvkem Markéty Filagové o tom, jak se děti v mateřské škole socializují do našeho „dospělého“ času. Článek s názvem *(Na)časovanie sa v materskej škole* poskytuje pohled na časovou dimenzi organizace činností v mateřské škole a současně poukazuje na „subjektivní polohu času“, tedy na odlišné plynutí času v souvislosti s novými situacemi pro děti tak, jak si postupně zvykají na společensky stanovené časové struktury. Opakováním činností si děti navykají na režim dne, ale také na kalendářní čas, a učí se rozlišovat mezi pracovními a volnými dny, svátky, prázdninami, začínají se orientovat v časové posloupnosti – co bude teď, co bude potom, co předcházelo, zaznamenávají nutnost synchronizovat činnosti v čase, a to i přesto, že z jejich hlediska ještě „nemají hotovo“. To vše jsou naprosto zásadní momenty v dětské socializaci do „našeho“ vnímání času, tedy jejich (na)časování se. Dalo by se tedy říci, že i když na první pohled vypadá socializace dětí v mateřské škole jako v čase volně plynoucí záležitost, není tomu tak.

S dalším tématem, tentokrát o učení se cizím jazykům v časových souvislostech, přicházejí Petr Najvar a Světlana Hanušová. Ve svém článku *Fenómén času v učení se cizím jazykům* argumentují, že vžitá představa o tom, že čím dříve se začneme učit cizímu jazyku, tím lépe, je značně zjednodušující. Dřívější počátek nemusí jednoznačně znamenat lepší výsledek. Do věci podle zjištění autorů, kteří vycházejí z kritické analýzy dosavadních výzkumů na toto téma, vstupují další významné okolnosti, jako je motivace, účel, efektivita a podmínky dané prostředím. A tak jsou autoři skeptičtí vůči v současnosti charakteristickému trendu zavádět cizí jazyky do primárního kurikula, případně preprimárního kurikula, i když se jedná o trend celoevropský, jenž souvisí s érou globalizace a s evropskou integrací. Za pravdu jim dává i výzkum, který provedli mezi studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Milan Pol, Lenka Hloušková, Petr Novotný a Martin Sedláček v příspěvku *Profesní dráha ředitelů základních škol: od fáze profesní jistoty ke novým výzvám* v chronologickém pořádku popisují a analyzují jednotlivé fáze vývoje profesní dráhy ředitele základní školy. Jedná se o sled událostí zaznamenaných perspektivou samotných ředitelů, tak jak je prožívají a jak v čase ovlivňují

výkon jejich funkce. Autoři pracovali metodou životní historie a dospěli např. k závěru o tom, že navzdory rozdílným individuálním stylům řízení a různosti osobnostního nastavení ředitelů se jejich přístup k výkonu funkce v čase mění, a to v souvislosti s jednotlivými fázemi jejich profesní dráhy.

Představy o budoucnosti a genderová identita jsou dva aspekty, na nichž je vystavěn příspěvek Ireny Smetáčkové *Běžný den v životě žen a mužů – představy dívek a chlapců o vlastní budoucnosti*. Článek se zabývá shodami a rozdíly v dívčích a chlapeckých představách o jejich dospělém životě, přičemž vychází z analýzy toho, jak dospívající chlapci a děvčata popisovali svoje představy o běžném dni v dospělosti. Zadání pro ně bylo velmi zajímavé a mělo dvě části: představu o budoucnosti vlastní a představu o budoucnosti v případě, že by respondent byl opačného pohlaví. Ve výsledcích se ukázaly významné rozdíly, a právě tyto rozdíly autorka analyzuje a z hlediska genderových teorií interpretuje.

Příspěvek *Čas a věk hraje roli: tři generace se učí v kurzech* Milady Rabušicové, Lenky Kamanové a Kateřiny Pevné je o mezigeneračním učení mezi dětmi, rodiči a prarodiči v různých kurzech neformálního vzdělávání. Autorky se snažily ve svém empirickém sdělení zjistit co nejvíce o rozdílech mezi generacemi v tom, co je motivuje k účasti v takových kurzech, co jim účast přináší, jak oceňují to, že mají příležitost setkávat se s různými generacemi nad společnou činností, co si vůbec o mezigeneračním učení myslí apod. Výsledky ukázaly, že příslušnost ke generaci a prožitý čas výsledky skutečně třídí, a hrají tedy svou roli.

Čas, vzpomínky a řečnické figury v rozhovoru je název příspěvku Romana Švaříčka. Z předcházejících textů se poněkud vymyká jednak tím, že se jedná čistě o metodologickou reflexi, jednak tím, že fenomén času je v něm obsažen prostřednictvím ohlédnutí se za vlastním výzkumem o učitelích-expertech založeným konkrétně na technice hloubkových rozhovorů. Jako kvalitativního výzkumníka provázejí Romana Švaříčka stále otázky, do jaké míry můžeme věřit výsledkům kvalitativních studií. To je dobře, protože pochybnosti tu jistě jsou. Autor na ně odpovídá cestou analýzy řečnických figur, které používají vypravěči k prezentaci svých vzpomínek. A jeho odpověď? Můžeme jim věřit, pokud výzkumník, mimo jiné, čtenáři detailně sděluje nejen výsledky výzkumu, ale i způsob jejich získávání (objevování).

Také toto číslo *Studia paedagogica* je jako obvykle doplněno o vybrané studentské práce, které vznikly na půdě Ústavu pedagogických věd FF MU: Lenka Kamanová píše o mezigeneračním učení mezi matkou a dcerou a Lucie Henzlová o tom, jakým způsobem duševní nemoc dítěte zasahuje do životního cyklu rodiny. Celé číslo *Studia paedagogica* uzavírá recenze Zuzany Makovské na publikaci Idy Viktorové věnované vývoji dětského literárního psaní a vzpomínka na docenta Jana Supa napsaná Milanem Polem a Marií Rehořkovou.

Nedá mi to, abych závěrem necitovala alespoň jednu z mnoha zajímavých myšlenek, které jsem se v příspěvcích tohoto čísla dočetla. Je z článku Isabelly Pavelkové, Veroniky Purkové a Veroniky Menšíkové (podle Boniwela a Zimbarda, 2004) a zní takto: „*Pracovat těžce, když je čas práce. Hrát si intenzivně, když je čas hry. Poslouchat babičku a vychutnávat si její vyprávění starých příběhů. Užít si pohody se svými přáteli. Šetřit peníze na horší časy, když se zrovna máme dobře.*“ Říká se tomu „vyvážená časová perspektiva“ a já čtenářům tohoto čísla přeji, aby se jim v budoucnosti dařilo dobře vyvažovat a aktuálně aby se jim v „čase čtení“ tohoto čísla *Studia paedagogica* dostalo podnětných impulzů pro přemýšlení o fenoménu času ve výchově a vzdělávání.

Milada Rabušicová
editorka čísla